

Hümayun'un İlk Döneminde Babürlü-Afgan Mücadelesi *Baburid-Afghan Struggle in the First Period of Humayun's Reign*

Doç. Dr. Muhammed Bilal ÇELİK - Hami DEMİR
(ORCID: 0000-0002-8246-134X) - (ORCID: 0000-0003-4452-6103)
Sakarya Üniversitesi - Sakarya

Öz: Babür Şah, 1526'da Afgan Ludiler'i mağlup ettiği Panipat zaferi ile Kuzey Hindistan'da egemenliğini tesis etmişti. Babür Şah Hindistan'daki kısa hükümdarlığının ardından 1530 yılında vefat etmiş ve tahtını oğlu Hümayun'a bırakmıştı. Hindistan'da yeni kurulmuş olan bu Türk devletinin genç hükümdarı iktidarı ciddi sorunlar ile birlikte devralmıştı. O, güçleri tam olarak kurulmamış olan Afganlar, Racputlar ve bu coğrafyanın diğer güçlü unsurları ile mücadele etmek durumunda kalmıştı. Hümayun'un bu süreçteki en güçlü rakibi ise Afganlar'ı tekrar örgütlemeyi başaran Şir Han olmuştu. Bu çalışmada Hümayun'un idaresindeki Türkler'in Kuzey Hindistan'daki egemenliklerinin nasıl kesintiye uğradığı ve Afganlar'ın Şir Han liderliğindeki başarıları incelenmeye çalışılacaktır. Makalemizde Babürlü saray tarihçileri ve Şir Han dönemi yazarları tarafından kaleme alınan ana kaynaklara başvurulmuş, Hümayun dönemi ile ilgili araştırma eserler incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Babür Şah, Hümayun, Şir Han, Babürlülere, Afganlar

Abstract: Babur Shah established his sovereignty by the Panipat victory, which he defeated the Afghan Lodis in 1526. Babur Shah died in 1530 after his brief ruling in India and left the throne to his son Humayun. The young ruler of this newly established Turkish state in India took over power with serious problems. He had to struggle with Afghans, Rajputs whose powers were not fully broken and other strong rivals in this geography. Humayun's strongest rival during this period was Sher Shah who was trying to reorganize the Afghans. In this study, we will try to investigate how the authority of the Baburid State under Humayun's rule were undermined in North India, and the successes of the Afghans under the leadership of Sher Shah. In this article, the main sources of Baburid and Sher Shah period were referred and research works related to Humayun period were utilized.

Keywords: Babur Shah, Humayun, Sher Shah, Baburids, Afghans

Giriş

Babür Şah 1526'da Hindistan tarihinin dönüm noktalarından biri olan Panipat muharebesinde topçularının yardımı ve taktik üstünlüğü ile Afgan Ludiler'i mağlup etmeyi başararak Kuzey Hindistan'da Babürlü Devleti'ni kurdu.¹ Böylece Babür, 1400 kilometre uzunluğundaki Kuzey Hindistan'ın tamamına hâkim oldu. Onun bu coğrafyada diğer bir rakibi Racputlar'ın lideri haline gelmiş olan Rana Sanga idi. Hindistan'da milli bir devlet vücuda getirmek isteyen Rana Sanga, bu yeni tesis edilmiş olan Türk devletini daha kuruluş evresinde ortadan kaldırmak istemişti.² 1527'de Kanva'da gerçekleşen savaşta Babür, Rana Sanga'yı mağlup etmiş ve gazi unvanını almıştı.³ Babür'ün Hindistan'da giriştiği fetihlerde ciddi

¹ R. R. Sethi-Vidya Dhar Mahajan, *Mughal Rule in India*, S. Chand & Co. Ltd, Delhi 1957, s. 11.

² Halis Bıyıktaş, *Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu*, TTK Yayınları, Ankara 1991, s. 39.

³ Enver Konukçu, "Babürlüler: Hindistan'daki Temürlüler", *Türkler*, C.VIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 748.

yararlılıklar gösteren en büyük oğlu Hümayun bu dönemde ordunun sağ kanadını yönetmekteydi.⁴

Racputlar'a karşı kazanılan zaferin ardından Babür Şah, merkezdeki konumunu güçlendirirken İbrahim Ludi'nin kardeşi Mahmud Ludi Purab'a gitmiş ve doğudaki Afganlar'ı bir araya getirmişti. Mahmud Ludi liderliğindeki Afganlar kısa bir süre sonra Bihar'da kontrolü ele aldı. Bu hal üzerine Babür Şah doğuya bir sefer düzenledi. Babür'ün güçlü ordusuna karşı direnme şansı olamayan Afgan güçleri Bihar'ı ellerinde tutamayarak burayı ona teslim etmek zorunda kaldı. Mahmud Ludi ise kaçarak Bengal ordusuna sığındı. Mevcut durum Babür ile geçmişte iyi ilişki kurduğu Bengal hükümdarı Nusret Şah'ı karşı karşıya getirdi. Bu iki devlet arasında yapılan birkaç çarpışmanın ardından Nusret Şah, Babürlüler'in lehine olan bir anlaşmayı onaylamak durumunda kaldı. Neticede Afgan tehdidi görünürde bertaraf edildi ve Celaleddin Lühani gibi çok sayıda Afgan beyi Babür'ün hizmetine girdi. Daha evvel Ludiler tarafından idare edilen Bengal arazisi de artık Babür Şah'ın hâkimiyeti altına girdi.⁵ Babür Şah'ın bu başarılarının altında yatan en büyük etken Türkistan'dan getirilen top ve ateşli silahların aktif kullanımıydı.⁶

Babür Şah kısa bir sürede Kuzey Hindistan'da Babürlü Devleti'nin üstünlüğü sağlanmıştı. O, Hindistan'da gerçekleştirdiği fetihlerin ardından geride bu coğrafyada köklü değişiklikler yapacak bir devlet bırakmıştı. Babürlü Devleti doğuda Bihar'ın bir bölümü, Kabil, Pencap ve Güvelyar'ın güneyi ve Türkistan'ın bir kısmında hâkimiyeti sağlamıştı.⁷ Babür Şah yaptığı fetihler ile büyük bir devlet vücuda getirilmiş olsa da, farklı etnik ve kültürel yapılara sahip olan ülkesinde idari anlamda bir bütünlük henüz sağlanamamıştı. Babür Şah da idari ve mali mekanizmayı organize etmek için yeterli zamanı bulamamıştı.⁸ Oğlu Hümayun'u varisi olarak belirleyen Babür Şah, 26 Aralık 1530'da vefat etti. Öldüğünde onun yaşayan dört oğlu vardı: Hümayun, Mirza Kamran, Mirza Hindal ve Mirza Askeri idi.⁹

6 Mart 1508'de Kabil'de dünyaya gelen Hümayun, Babür Şah'ın en büyük oğlu idi. Annesi Mahım Begüm'ün de ilk oğlu olan Hümayun, iyi bir eğitimin ardından Bedahşan valisi olarak atanmıştı. 1526 yılında Panipat Savaşı'nın arifesinde Afgan Hamid Han'a karşı gönderilmiş ve Hisar-ı Firuze yakınlarında onu mağlup etmişti. Panipat ve Kanva savaşlarına katılmış, yararlılık göstermişti. 1526 yılında Hisar-ı Firuze'nin idaresini üstlenmiş, ayrıca Sembel *cagir*¹⁰ olarak ona verilmişti. 1527'den sonra tekrar Bedahşan'a dönmüştü. 1529'da Agra'ya dönmüş ancak babası tarafından Sembel'in idaresi için geri gönderilmişti. Babür Şah'ın vefatının ardından Hümayun 29 Aralık 1530'da Agra'da tahta oturmuştu.¹¹

⁴ Jauhar Aftabachi, *Tezkereh Al Vakiat*, tr: Charles Stewart, Jayyed Press, Delhi 2009, s. 2.

⁵ Fernand Grenard, *Babur*, Çev: Orhan Yüksel, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, s. 198.

⁶ Herman Kulke-Dietmar Rothermund, *Hindistan Tarihi*, Çev: Müfit Günay, İmge Kitapevi, Ankara 2001, s. 284.

⁷ John F. Richards, *The New Cambridge History of India: The Mughal Empire*, Cambridge University Press, New York 1993 s. 11-12.

⁸ Sethi ve Mahajan, *age*, s. 13-14.

⁹ William Erskine, *A History of India Under the Two First Sovereigns of the House of Taimur, Baber and Humayun*, C. II, Longman, Brown, Green and Longmans, Londra 1854, s. 525.

¹⁰ Babürlü Devleti'nde ülke toprakları genellikle halisa ve câgîr olmak üzere iki bölüme ayrılmıştı. Halisa, Babürlü hanedanına ait olan toprakları kapsarken, bunun dışında kalan arazilere câgîr denilmekteydi. Câgîr sistemi içerisinde yer alan şehirler, kasabalar ve köyler; devlet adamları, memurlar ve kumandanlara rütbe ve makamlarına göre dağıtılıyordu. Câgîrdarlara verilen arazilerin büyüklüğü hizmet karşılığı olan maaş oranında hesaplanmaktaydı. Bkz. Azmi Özcan, "Câgîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.VII, 1993, s. 11-12.

¹¹ Sethi ve Mahajan, *age*, s. 16.

Karşılaşılan İlk Zorluklar ve Afgan İsyanı

Hümayun Babürlü tahtına geçtikten sonra kendi adına hutbe okutturup, sikke kestirmiş ve vilayetleri mirzalar arasında dağıtmıştı. Onun her biri farklı anneden olan Kamran, Askeri ve Hindal isimli üç erkek kardeşi vardı.¹² Bu genç padişahın başına geçtiği Babürlü Devleti; Kuzey Bihar, Rajput eyaleti, Pencap ve Delhi'yi içerisine alıyordu.¹³ Adet olduğu üzere ülke toprakları kardeşler arasında paylaşılmıştı. Mirza Kamran'a Pencap, Kandahar ve Kabil'in; Hindal'e Elver'in; Mirza Askeri'ye Sembel'in idaresi verilmişti.¹⁴

22 yaşında Babürlü tahtına geçen Hümayun, şehzadeligi döneminde başarılar elde etmişse de Kuzey Hindistan'ı yurt haline getiren babasının askerî dehasına ve azmine sahip bir padişah değildi.¹⁵ Babür'ün Hindistan'ı fethi sırasında hareketli toprakları kullanması ona büyük bir üstünlük sağlamıştı. Bu güç ile Hindistan için önemli bir yenilik olan hafif sahra toprakları ve tüfekler vasıtası ile rakiplerini ezici üstünlükle bertaraf etmeyi başarmıştı.¹⁶ Kuzey Hindistan'ın büyük bölümü fethedilmekle birlikte, yeni kurulmuş olan bu devlet ciddi sıkıntılar ile birlikte Hümayun'a miras olarak kalmıştı. Racputlar ve Afganlar'ın gücü tümüyle kırılmış değildi. Ayrıca, devlet hazinesi büyük oranda tükenmiş bir vaziyette idi. Bu genç padişaha sıkıntı oluşturacak diğer bir problem de ülke topraklarının kardeşler arasında paylaşılmasıydı.¹⁷ Babür Şah Hindistan'daki iktidarını sağlamlaştırmak için yeterli zamanı bulamamıştı. Ülkesini istikrarlı bir zemine oturtmadan vefat etmişti. Bu yüzden Hümayun tahta çıktığında ülke üzerindeki hâkimiyet tam manası ile sağlanmamıştı. Ayrıca çeşitli gruplardan oluşan ordu üzerinde de tam bir hâkimiyet söz konusu değildi.¹⁸ Hindistan'da yeni kurulmuş olan Babürlü Devleti hem iç hem de dış düşman tarafından tehdit edilmekteydi. Hint feodal kabile reisleri, güçlü Babürlü soyluları ve Hümayun'un akrabaları onunla gönülden bir işbirliğine girmemişti. Timur soyundan olan Süleyman Mirza ve Hümayun'un eniştesi olan Mehmet Zaman Mirza onun tahta geçişinden itibaren kendisine karşı düşmanca bir tavır benimsemişlerdi. Ayrıca Kabil ve Kandahar'ın valiliğini yürüten kardeşi Kamran, bağımsız bir lider gibi davranmaya başlamıştı. Mirza Askeri ve Hindal ise Babürlü soylularının etkisi altındaydı.¹⁹

Hindistan'da henüz yeni tesis edilmiş olan Babürlü idaresine karşı en ciddi tehdidi oluşturan Afganlar, Panipat (1526) ve Gogra (1529) savaşlarında mağlup olmuşlar, ancak tamamen ezilmemişlerdi. Dahası, kaybettikleri iktidarlarını tekrar sağlama konusunda oldukça hevesliydi. Bu ülkü ile birleşme çabasında olan Afganlar, Mahmud Ludi'ye büyük destek veriyorlardı.²⁰ Ayrıca Bengal ve Gücerat'ın Müslüman yöneticileri Hümayun'un dış rakipleri arasındaydı. Bengal hükümdarı Nusret Şah, Babür ile dostane bir anlaşmaya varmıştı. Ancak

¹² Gülbeden, Hümayunname, 2. Baskı, Çev. Abdürrap Yelgar, T.T.K. Bas., Ankara 1987, s. 121.

¹³ Nagendra K. Singh, "Humayun", *Encyclopaedia of Muslim Biography: India, Pakistan, Bangladesh*, C. II, Ircica, Delhi 2001, s. 600.

¹⁴ Khawajah N. Ahmad, *The Tabaqat-i-Akbari*, C.II, tr. B. De, M.A., I.C.S., The Royal Asiatic Society, Calcutta 1936, s. 44-45.

¹⁵ Mübarek Galip, *Hindistan'da Türk Hükümdarları*, Haz.: Sadettin Y. Gömeç, Berikan Yayınevi, Ankara 2013 s. 112.

¹⁶ Herman Kulke-Dietmar Rothermund, *age*, s. 286.

¹⁷ Alien Reichert, *The Life of Nasir ud Din Muhammad Humayun*, An Honors Thesis (HONRS 499), Muncie 1992, s. 3.

¹⁸ Sethi-Mahajan, *age*, s. 16-17.

¹⁹ Khalid Malik, "Humayun's Struggle with the Rising Powers of Northern India", *Scholarly Research Journal for Humanity Sciences & English Language*, C.3/14, Şubat-Mart 2016, s. 3457.

²⁰ Sethi-Mahajan, *age*, s. 17.

o, Babür'ün ölümünden sonra Afgan soylularını Hümayun'a karşı kışkırtmaya ve desteklemeye başlamıştı.²¹

Hindistan'da henüz yeni kurulmuş olan Babürlü Devleti'ne dayanak olabilecek Türk varlığı yeterli değildi. Bu coğrafyada 75 yıl kadar hüküm sürmüş olan Afgan hâkimiyetine rağmen özellikle Pencap bölgesinde çok sayıda Türk yaşamaktaydı. Ancak Kuzey Hindistan'daki bu Türk varlığı Babürlü Devleti'nin devamlılığının sağlaması için tam olarak yeterli değildi. Bu sebepten ötürü Babür ve Hümayun mümkün olduğu kadar fazla kişiyi Türkistan'dan Hindistan'a getirmeyi amaçlamıştı. Bu uğraşlar sonucunda Kuzey Hindistan'a gelenlerin sayısı yaklaşık olarak 200.000 kişiyi bulmuştu. Bu Türk unsurunun karşısında ise Afganlar yer almaktaydı. Afganlar Ludi Devleti hâkimiyetinde Kuzey Hindistan'a yayılmışlardı. Babür'ün Hindistan'daki fetihlerinden sonra Afganların büyük bölümü onun hizmetine girmişlerdi. Kuzey Hindistan'da Babürlüler eliyle yaşanan bu siyasi ve sosyal değişim yeni mücadele alanlarına da kapı aralamıştı. Nüfus olarak Türk varlığından üstün olan Afganlar kaybettikleri iktidarı tekrar kazanmak için yeni faaliyetler içerisine girmişlerdi. Babürlü soyluları arasındaki siyasi çekişmeler de bu ortamı güçlendirmekteydi.²²

Hümayun tahta geçişinden altı ay sonra ilk seferini Bundelkent'teki Kalincar kurganına yapmıştı (1531). Onun bu seferdeki amacı devletin güney sınırlarını güvence altına almak. Kalincar'da bir ay kadar süren kuşatmanın ardından kurgan teslim alınmıştı. Bu kuşatma sürerken Afganlar'ın doğudaki faaliyetleri Hümayun'un Racistan üzerindeki planlarını değiştirmesine sebep olmuştu.²³

Hümayun tahta çıktığında ilk ciddi sıkıntı doğu illerinde meydana gelen Afgan isyanıydı. Bengal'e sığınmış olan İbrahim Ludi'nin kardeşi Sultan Mahmut Ludi ve birçok Afgan beyi birlikte Bihar'ı kontrolü altına almıştı.²⁴ Buradan hareket eden Afgan güçleri batıya ilerleyerek, Babürlüler'in Doğu Genel Valiliği'nin merkezi olan Jaunpur kentini ele geçirmişlerdi. Ayrıca Gücerat hükümdarı Sultan Bahadır'a da kendileri ile işbirliği yapmasını teklif etmişlerdi.²⁵ Bu sırada Pencap'ı ele geçiren Mirza Kamran, Hümayun'a mektup yazarak sadakatini bildiriyor ve Pencap ile Multan'ın kendisine verilmesini istiyordu. Hümayun kardeşinin bu isteğine karşı koymamış ve resmî olarak bir fermanla Kabil ve Kandahar'a ek olarak Pencap ve Hisar-ı Firuze'nin ona verilmesini onaylamak zorunda kalmıştı. Ortaya çıkan bu durum neticesinde kendisine karşı bir rakip haline gelen kardeşinin eli biraz daha güçlenmiş ve Pencap ile Delhi arasındaki yolun kontrolü Kamran'a geçmişti. Bu durum onun, Türkistan ile olan bağlantısını kestiği için gücünü büyük bir oranda zayıflatmıştı.²⁶

Bu sırada cereyan etmekte olan Afgan isyanında Beben ve Beyazıt isimli iki Afgan beyi başı çekiyordu.²⁷ Afganlar'ın girişimini engellemek isteyen Hümayun, harekete geçerek Kalincar'da bulunan birliklerini onların üzerine göndermişti. Meydana gelen savaşı Hümayun'un kuvvetleri kazanmış, isyancıların büyük bir kısmı öldürülmüştü (1531). Bu zaferin ardından Hümayun, Celal Han'ın kumanda ettiği Çunar'ın güçlü kalesine doğru harekete geçmişti.²⁸

²¹ Malik, *agm*, s. 3457.

²² Y. Hikmet Bayur, "Hümayun Devri Hakkında Tarihi Özet", *Hümayunname*, Çev: Abdürrab Yelgar, TTK Yayınları, Ankara 1987, s. 22-24.

²³ Malik, *agm*, s. 3457-3458.

²⁴ Jouher, *age*, s. 3.

²⁵ Bıyıktay, *age*, s. 36.

²⁶ Malik, *agm*, s. 3459.

²⁷ Gülbeden, *age*, s.140.

²⁸ Jouher, *age*, s. 3.

Şir Han'ın Yükselişi

Hümayun bir sonraki hedefi Çunar kurganı olmuştu. Çunar, Benares'in güneybatısında, Mirazpur'un doğusunda yer alan tahkim edilmiş bir kaleydi. Bu kale, o sırada Şir Han'ın kontrolüne girmiş bulunmaktaydı.²⁹ Zaman içerisinde Afganlar'ı etrafında toplayacak olan Şir Han, Hümayun'un en güçlü rakibi olacaktı. O, 1473'te Afgan Sur kabilesinin bir mensubu olarak dünyaya gelmişti. Asıl ismi Ferid olmasına karşın Şir Han unvanı ile tanınmıştır.³⁰ Ailesi Behlül Ludi (1451-1489) zamanında Afganistan'dan göç etmişti. O, Jaunpur şehrinde medrese eğitimi görmüş ve burada tasavvuf çevreleriyle irtibat kurmuştu. Buradaki eğitiminin ardından babasına ikta olarak verilmiş Sasaram ve Tanda'nın yönetimine getirilmişti. Bir asker ve kumandan olarak Ludiler'in hizmetinde bulunan Şir Han, daha sonra ise Ludiler'e karşı bağımsızlığını ilan eden Bahar Han'ın maiyetine girmişti.³¹ O, burada Bahar Han'ın oğlu Celal Han'ın özel hocası olarak görev yapmıştı. Ancak Şir Han'ın bu yükselişi Afgan asilzadeleri tarafından bir rakip olarak görülmesine neden olmuştu. Ortaya çıkan bu rekabetten Şir Han zarar görmüş ve Bahar Han ile arası açılmıştı. Neticede bu durum onun kovulması ile sonuçlanmıştı.³² Şir Han'ın yeni durağı Afgan Ludiler'i mağlup eden Babür Şah'ın ülkesi olmuştu. O, daha sonra Bihar'a geri dönmüş ve Bahar Han'ın oğlu Celal Han'a katılmıştı. Bihar'da yaşanan karışık ortamdan faydalanmış ve bölgede kontrolü ele geçirmişti.³³

Hümayun, Mahmud Ludi ve yanındakileri yenilgiye uğrattıktan sonra Bihar'ın en güçlü kurganı olan Çunar'ı ele geçirmek için harekete geçmişti. 1532 sonbaharında, büyük bir askerî güç ile Agra'dan ayrılmıştı. Kale kuşatma altına alınmıştı, ancak Şir Han kaçmak için gerekli zamanı bulmuştu. Şir Han'ın oğlu İslam Han kaleyi savunuyordu. Kuşatmanın sürdüğü dört ay boyunca Gücerat'tan olumsuz haberler gelmeye başlamıştı. Gücerat Sultanı Bahadır Şah'ın ilerleyişinden endişe duyulmaktaydı.³⁴

Şir Han, Hümayun'un bu bölgede uzun süre dayanamayacağını bilincindeydi. Zira Gücerat Sultanı Bahadır Şah, Mandu'yu ele geçirmiş ve Delhi'ye sahip olmayı tasarlamaktaydı. Hümayun, Sultan Bahadır'ın Delhi'ye doğru yürümeye karar verdiğini öğrenmişti. Bu sırada Şir Han, barış sağlamak için bir elçi göndermişti. O, Hümayun'a ilettiği mesajında Hümayun'un sadık bir hizmetkârı olduğunu ve kendi oğlu Kutup Han'ı 500 Afgan ile birlikte Şahın hizmetine vermesi karşılığında Çunar'ın yönetiminin kendisine verilmesini istemişti.³⁵ Ayrıca Sultan Bahadır üzerine yapacağı seferde oğlu ve adamlarının ona destek olacağını da iletmişti. Hümayun bu şartları kabul etmiş ve kuşatmayı kaldırmıştı. Hümayun ile Şir Han arasındaki bu ilk karşılaşma Afganlıların merkeze itaatiyle sonuçlanmış olsa da sonraki birkaç ay Şir Han'ın Bihar'da kendisine tehlike arz edebilecek herhangi bir rakip bırakmadığını gösterecektir.³⁶ Bu arada Biyana kalesinde hapis durumda olan Mehmet Zaman Mirza'nın kaçtığı ve bu kaçışta Sultan Bahadır'ın parmağı olduğu haberi gelmişti. Hümayun

²⁹ Erskine, *age*, s. 170-332.

³⁰ Al-Badaoni, *Muntakhabu-t-tawarikh*, C.I, tr: G. S. A. Ranking, Renaissance Publishing House, Delhi 1986, s. 466.

³¹ Azmi Özcan, "Şir Şah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.XXXIX, TDV Yayınları, İstanbul 2009, s. 179.

³² Gülseren H. Abay, *Hindistan'da Kalıcı Türk İzleri (1542-1566)*, (Ankara Üniversitesi, S.B.E Doğu Dilleri ve Edebiyatları (Urdu Dili ve Edebiyatı) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1995, s. 31.

³³ Özcan, "Şir Şah", s. 179.

³⁴ Ishwari Prasad, *The Life and Times of Humayun*, Orient Longman Ltd. Calcutta 1955, s. 59.

³⁵ Abbas K. Sarwani, *Tarikh-i-Ser Sahi*, C.13, tr: Brahmadeva P. Ambashthya, K. P. Jayaswal Research Institute Patna 1974, s. 213.

³⁶ Prasad, *age*, s. 59-60.

Şir Han'ın teklifini kabul ederek Agra'ya dönmüş ve Sultan Bahadır'ın yarattığı tehlikeler ile uğraşmaya koyulmuştu.³⁷

Bu zaman dilimi Humayun'un saltanat hayatının kritik anlarından biriydi. O, Çunar konusunda aldığı kararlar önemli fırsatı kaçırmış oluyordu. Kuşatmayı sürdürse ve Çunar'ı ele geçirmiş olsaydı Şir Han'ın yükselen gücünü temelinden kesebilir ve Babürlü egemenliğinin Hindistan'da kesintiye uğramasına mani olabilirdi. Ancak o, güneyden gelen tehlike ile mücadele etmenin aciliyetini bu kararı vermesi için yeterli bir sebep olarak görmüştü.³⁸

Gücerat Seferi ve Doğudaki Gelişmeler

Gücerat hükümdarı Bahadır Şah 1527-1534 yılları arasında Malva, Handeş, Dekkan ve Racistan'a başarılı seferler gerçekleştirmişti. O, aynı zamanda Hint denizlerinde üstünlüğü elde etmiş olan Portekizliler ile de mücadele halindeydi. 1533-1534 yıllarında Racistan'ı ele geçirmek için çeşitli faaliyetler içerisine girmişti. Bu hedefi aynı zamanda Delhi ve Agra'ya açılan kapının anahtarı anlamına da geliyordu. Bahadır Şah'ın siyasi ve askerî amaçları Hümayun ile karşı karşıya gelmesini zorunlu kılıyordu. Bu iki güçlü devlet arasında savaşa yol açan hadise ise, Timur soyunda alışılmış olan Mirza ayaklanmaları üzerinden meydana gelmişti. Mehmed Zaman Mirza gibi bazı siyasi kaçakların Bahadır Şah tarafından himaye edilmesi bu savaşın kıvılcımı olmuştu.³⁹

Hümayun, Bahadır Şah'tan kaçak mirzaların kendisine teslim edilmesini istemiş ancak bu isteği reddedilmişti. Hırslı bir hükümdar olan Bahadır Şah, çok sayıda asker toplamış ve Osmanlı'dan gelen bir topçu subayı olan Mustafa Rumi Han'ı hizmetine dâhil etmişti. O, Delhi'yi teslim alma ve kendisini kuzey Hindistan'ın imparatoru yapma düşüncesini güdüyordu. Bu nedenle, Hümayun'un isteğini reddetmişti. Dahası, Bahadır Şah, Ludi Devleti'nin kurucusu olan Behlül Ludi'nin torunu Tatar Han Ludi'yi yüksek miktarda para ve kendi tabiiyetindeki Afganlar'dan oluşan askerler ile destekleyerek Hümayun üzerine göndermişti. O, bu stratejiyi uygularken olabildiğince Tatar Han ile bağlantılı olmadığını göstermeye çalışıyordu. Tatar Han bu kuvvetler ile birlikte Biyana Kurganı'nı ele geçirmiş ve Agra yakınlarına kadar sokulmuştu. Tatar Han'ın Agra'yı tehdit etmesi üzerine Hümayun hızlı bir şekilde Mirza Askeri, Mirza Hindal, Kasım Hüseyin Sultan ve Dost Beg'i 18.000 seçkin süvari ile birlikte onun üzerine göndermişti. Tatar Han'ın başında bulunduğu Afgan ordusu, Hümayun'un kuvvetlerine karşı bir varlık gösterememiş ve alınan yenilgiler sonucunda dağılmıştı.⁴⁰

Bu zafer Malva yolunu Sârengpûr'a kolayca giren Hümayun'a açmıştı.⁴¹ Kasım 1534'ten Ocak 1535'e kadar ordu Agra'da tüm hazırlıklarını tamamlamıştı. Hümayun da bu sefere bizzat ordunun başında çıkmıştı. Ordu Hümayun'un Bahadır Şah'a ilk darbeyi vurmaya planladığı Malva'ya doğru ilerlemişti. Bu arada Bahadır Şah, Çitor'u kuşatmaktaydı Hümayun'un faaliyetinin haberleri Bahadır Şah'a ulaştığında o, bu zor durumdan kurtulmak için diplomasiyi kullanmayı seçti. Hümayun'un karakteri ve önyargıları hakkında bilgi sahibi olan Gücerat Sultanı onun, kâfirle savaşan bir orduya asla saldırmayacağını bildiği için bu durumu belirten bir mektup yazmış ve Çitor kuşatmasına devam etmişti. Hümayun beklenildiği üzere bu talebe olumlu cevap vermişti.⁴²

³⁷ Sarwani, *age*, s. 214-215.

³⁸ Prasad, *age*, s. 61.

³⁹ Bayur, "Hümayun Devri Hakkında Tarihi Özet", s. 42-44.

⁴⁰ Prasad, *age*, s. 69.

⁴¹ Malik, *agm*, s. 3461.

⁴² Prasad, *age*, s. 70.

Hümayun'un Bahadır Şah'ın talebine olumlu cevap vermesi üzerine yanındaki beylerinin birçoğu onun bu kararına muhalefet etmişler ve ordudan ayrılmışlardı.⁴³ Çitor'un düşüşü Hümayun'u harekete geçirmiş ve Mandasur yakınlarındaki gölün kıyısında kamp kurmuştu. Bahadır Şah'ın savaşmaktan başka çaresi yoktu. O, bir savunma savaşı pozisyonu aldı. Hümayun ise düşman ordugâhını muhasara altına almayı ve onların direncini kırmayı hedefledi. Bahadır Şah'ın ordugâhında yaşanan sıkıntılar askerlerinin birçoğunun onu terk etmesine neden oldu. Kendisi ise Mandu'ya kaçmak zorunda kaldı. Nihayetinde gerçekleşen Mandasur Savaşı'nda Hümayun kesin bir zafer kazandı (1535 Nisan). Böylece büyük ganimetler elde edildi ve Gücerat topçu komutanı Mustafa Rumi Han da Hümayun'un hizmetine girdi. Son olarak Bahadır Şah, Div Kalesine sığındı ve Malva ile Gücerat'ın tamamı Hümayun tarafından fethedildi.⁴⁴ Ahmedabad'ı da eline geçiren Hümayun bir süre Sultan Bahadır'ı takip etti. Daha sonra ise o, Mandu'ya yönelirken Ahmedabad'ın yönetimini Mirza Askeri'ye bıraktı.⁴⁵ Kaybettiği ülkesini yeniden ele geçirme arzusunda olan Sultan Bahadır, Sorath bölgesinin zemindarları ile anlaştı ve bir araya getirdiği güçlerle Ahmedabad'a doğru yürüdü.⁴⁶

Şir Han ile Mücadele

Hümayun'un dönüşünün ardından Malva ve Gücerat'ta padişahın yokluğu sonuçlarını göstermeye başlamış, düzensizlik ve kargaşa ortaya çıkmıştı. Ahmedabad'da kalmış olan Mirza Askeri'nin tecrübesizliği onu Gücerat soylularına karşı zayıf düşürdü.⁴⁷ Hümayun doğuya hareket ettiği sırada Mirza Askeri, amcası Nasır Mirza'nın oğlu Mirza Yadigarı Nasır ile işbirliğine girerek tahtı ele geçirmeye niyet etti. Bahadır Şah ise harekete geçerek Ahmedabad'ın birkaç kilometre kadar içlerine girdi ve Hümayun'un kuvvetlerine karşı yürüdü. Hümayun'a karşı taht mücadelesine girişen Mirza Askeri, karşısında Bahadır Şah'ı bulmuştu. Hazırlıksız yakalanan Mirza Askeri geri çekilmek mecburiyetinde kaldı. Danışmanları ve onu destekleyen beyler, Çampanir'den hazinesini çıkarması ve Agra'ya hareket etmesini öneriyorlardı.⁴⁸ Bahadır Şah karşında tutunmayı başaramayan Askeri, Gücerat'tan geri çekilip Agra'ya yönelerek başkenti ele geçirmeyi amaçladı. Hümayun bu gelişmeler üzerine Agra'ya dönüşe geçti ve yolda kardeşi Askeri ile bir araya geldi ve onu affetti.⁴⁹

Hümayun'un batıdaki faaliyetleri Şir Han'ın rahat hareket etmesine fırsat verdi. Hümayun Gücerat seferinde iken, Şir Han oğlu Kutub Han'a beraberindeki beş yüz Afganlı ile birlikte kaçması için mesaj gönderdi. Kutub Han da bu ortamı değerlendirerek babasının yanına gelmeyi başardı. 1535'te Bengal'e karşı yürüyen Şir Han, Temmuz ayında başlayan yağmur mevsimine kadar birçok yeri ele geçirdi. Şir Han'a karşı tutunamayan Bengal hükümdarı Sultan Mahmut, Portekizlilere bazı üsler vermek karşılığında onların yardımını talep etti. 1536 Bengal seferine devam eden Şir Han burada Portekizliler ile de karşı karşıya geldi. Yapılan muharebelerde ustaca manevralar ile başarı elde eden Şir Han, Bengal'in başkenti Gor'a ulaşmayı başardı. Anlaşma yoluna giden Sultan Mahmut, Şir Han'a bazı yerler bırakarak ve 1.300.000 altın vererek onunla sulh yapma yoluna gitti. Şir Han'ın bu zaferi sonuçlarını göstermeye başladı ve Bahadır Şah'ın hizmetinde bulunan ve birçok farklı yerde bulunan

⁴³ Jouher, *age*, s. 4.

⁴⁴ Malik, *agm*, s. 20.

⁴⁵ Gülbeden, *age*, s. 155-156.

⁴⁶ Badaoni, *age*, s. 455.

⁴⁷ S. A. A. Rizvi, *The Wonder That Was India*, Butler & Tanner Ltd., Lodon 1987, s. 96.

⁴⁸ Richard Burn (Ed.), *The Cambridge History of India; The Mughal Period*, C.IV, Cambridge University Press Cambridge 1937, s. 26.

⁴⁹ Bayur, "Hümayun Devri Hakkında Tarihi Özet", s. 41.

Afganlar'ın gelerek ona katımlarını sağladı. Gün geçtikçe daha da kuvvetlenen Şir Han, bu başarısıyla "Hazreti Ala" unvanını aldı.⁵⁰

Bahadır Şah Malva ve Gücerat'taki kaybettiği yerleri hızla geri aldı. Hümayun'un Gücerat seferi sırasında Şir Han, gücünü artırdı ve artık Babürlü tahtına karşı güçlü bir tehdit haline geldi. Bu sırada Sultan Bahadır, Portekizliler'in elinde bulunan Goa'dan dönerken 13 Şubat 1537'de Portekizliler tarafından bir hile ile öldürüldü. Bu hadise Hümayun'un yeniden yüzünü Gücerat'a çevirmesine sebep oldu. Hümayun'un Gücerat'a yöneleceğini düşünen Şir Han ise Bengal işini bitirmeyi hedefledi. Hızlı bir şekilde harekete geçen Şir Han, 1537 sonbaharında Bengal'e saldırdı. Şir Han'ın bu hamlesi Hümayun'un kararını değiştirdi ve Bengal'in Şir Han tarafından olası bir işgalinin Hindistan'daki iktidarını sıkıntıya sokacağını düşünerek büyük bir ordu ile doğuya hareket etti.⁵¹ Bu sırada batıda İran Şahı Tahmasb Kandahar'ı, Mirza Kamran'dan aldı, ancak Tahmasb İran'a dönünce Kamran burayı geri almayı başardı.⁵² Şir Han doğuda güçlenmeye devam ediyor, bölgedeki Afganlar'ı etrafında örgütlemeye çalışıyordu. Ordusu için asker toplayan Şir Han buna gönüllü olmayanları ölümlle tehdit ediyordu. Sultan Bahadır'ın ölümünün ardından onun hizmetinde olan Afgan beyleri gelerek Şir Han'ın bayrağı altında toplandı.⁵³

Bengal Sultanı Nusret Şah öldüğünde, Bengal'in soyluları Sultan Mahmud'u tahta çıkardılar. Ancak o, Bengal'de kontrolü sağlayamadı ve birçok sorunun da müsebbibi oldu. Şir Han Bengal'i ele geçirmek için bu uygun ortamı değerlendirdi. 1537'de Hümayun Bihar'a doğru ilerledi, Bihar ve Bengal'in kapısı mahiyetinde olan Çunar'ı ele geçirmek için ordusunu görevlendirdi. Şir Han, padişahın Bihar'a doğru yürümeye kararlı olduğunu anladığında Jaunpur valisi olan Hindu Beg'e hediyeler yolladı ve padişaha verdiği sözünde hiçbir sapma olmadığını söyledi.⁵⁴ Şir Han ile yapılan barış görüşmeleri olumlu bir safhada ilerlerken Şir Han tarafından mağlup edilmiş olan Bengal Sultanı Mahmut'un elçisi geldi.⁵⁵ Sultan Mahmut mesajında, sadece Gor Kalesi'nin Afganlar'ın elinde bulunduğunu, ülkesinin büyük bölümünün kendi kontrolünde olduğunu söylüyordu. Aynı zamanda Şir Han'ın güvenilmeyecek biri olduğunu ve padişahın ilerleyişine devam etmesi gerektiğini tavsiye ediyordu. Afganlar'ın bölgeye tam olarak yerleşmeden sökülüp atılmaları gerektiğini vurgulayan Sultan Mahmut, onu bu konuda yönlendirmeyi başardı.⁵⁶

Çunar'ın güçlü kalesinin ele geçirilmesinin ardından padişah, Bengal'e doğru yürüdü. Ancak Şir Han üzerine yapılan bu seferde alınması zaruret arz etmeyen Çunar kuşatması sırasında ağır kayıplar yaşandı.⁵⁷ Bu vaziyette hareketine devam eden padişah, Benares yakınlarında kamp yaparken, Şir Han'ın Bengal'in başkenti olan Gor'a sahip olduğu haberi geldi. Hümayun, Prens Hindal ve Mirza Yadigarı Nasır'ı Delhi ve Agra'yı güvence altında tutmak için geri gönderdi.⁵⁸ Hümayun Gor'a ilerleyişine devam ederken, Şir Han ordusunu Bengal'deki hazineleri ile buradan çekti. Herhangi bir karşı koyma olmaksızın Gor Afganlar'dan alınmıştı. Hümayun'un Bengal'de ilk olarak beyleri arasında câgîr dağıtıp vilayetin topraklarını paylaştırdı.⁵⁹ Burada dokuz ay kalan Hümayun, Gor'a Cennetabad adını

⁵⁰ Bayur, "Hümayun Devri Hakkında Tarihi Özet", s. 53-54.

⁵¹ Kalikaranjan Qanungo, *Sher Shah and His Times*, Orient Longmans Ltd. Calcutta 1965, s. 169.

⁵² Hale Ç. Yiğit, *XVI. Yüzyılda Kandahar*, (İnönü Üniversitesi, S.B.E., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Malatya 2014, s. 42.

⁵³ Sarwani, *age*, s. 249.

⁵⁴ *Age*, s. 252-255.

⁵⁵ Gülbeden, *age*, s. 157.

⁵⁶ Sarwani, *age*, s. 266-267.

⁵⁷ Qanungo, *age*, s. 176.

⁵⁸ Jouher, *age*, s. 15, 16.

⁵⁹ Jouher, *age*, s. 17-18.

verdi. O, Gor'da kendisini lüks ve safahata bıraktı, doğu seferi sırasında yıpranmış ordusunu ise manen ve madden güçsüz bıraktı. Bu durum tesirini gösterdi ve vaziyetten haberdar olan Mirza Hindal isyan etti.⁶⁰

Hümayun'a karşı stratejisini onun müşkül durumlarında etkili hamleler yapmak üzerine kuran Şir Han, Gor ve Agra arasındaki tüm ulaşım güzergâhlarını ele geçirerek Babürlü kuvvetlerinin kaynaklarını kesmek için uğraşmaktaydı.⁶¹ 1538 yılının yağmur mevsimi boyunca Saharsam ve Rohtas'ın topraklarında ordusunu toplayarak, Benares'i zapt etti ve buranın yöneticisi Mir Fazlı'yı öldürdü. Sonuçta Kannevç'ten Sembel'e kadar tüm bölge Afganların eline geçti. Kontrollerindeki bölgenin gelirlerini de topladı ve maddi olarak da Hümayun'a karşı güç kazandı.⁶²

Mirza Hindal hutbeyi kendi adına okutmayı başardı, ancak beylerin desteğini alamadı. Bu onu daha büyük bir mücadele içerisine girmek zorunda bırakıyordu. Hindal'e karşı tedbir olarak Delhi Valisi Fahr Ali ve Nasır Mirza, Delhi'ye gelerek burada savunmayı güçlendirdiler. Ancak Hindal'ın gelip Delhi'yi kuşatmasının ardından Kandahar'da bulunan Mirza Kamran'ı yardıma çağırmak zorunda kaldılar. Kamran'a karşı konumunu muhafaza edemeyeceğini anlayan Mirza Hindal önce Agra'ya, oradan da Elver'e çekilmek mecburiyetinde kaldı.⁶³

Çavsa Savaşı (1539)

Şir Han emrindeki Afganların, Hümayun ile savaşmaya istekli olduklarını gördüğünde Rohtas'tan hareket ederek, padişahın kuvvetlerine doğru ilerledi. O, Çavsa'ya gelerek burada kamp kurdu.⁶⁴ Hümayun ise Afganlar'ın faaliyetlerini öğrendi ve danışmanlarının da tavsiyesi üzerine Agra'ya Rohtas güzergâhında dönüşüne başladı. Şir Han, onun dönüş yollarını kesmek için faaliyet yürütüyordu. Padişahın atlarının büyük bir bölümü doğu seferinde kaybedilmiş, ordunun gücü zayıflamış ve yağmur mevsimine girilmişti. Ayrıca defalarca kardeşlerinin desteğini talep etmiş, ancak onlar bu mücadelede padişahlarını yalnız bırakmışlardı.⁶⁵

Hümayun Bihar ve Uttar Pradeş arasındaki sınırdaki bir yer olan Çavsa'ya ulaştığında iki ordu karşılaştı. İki ordu Ganj Nehri'ne bağlı Karamnasa ırmağının karşı kıyılarında kamp kurdular ve üç ay boyunca bu şekilde konumlandılar (Nisan-Haziran 1539). Barış müzakereleri başladı, ancak bir sonuç çıkmadı. Şir Han yapılacak olan nihai savaşı stratejik olarak erteledi, Ganj ve Karamnasa nehirleri arasındaki alçak arazide kamp kurmuş olan Babürlü ordusu için sorun yaratacak olan yağmurları bekledi. 26 Haziran 1539'da cereyan eden savaşa Şir Han ezici bir şekilde kazanmayı başardı. Babürlü kuvvetleri tümüyle dağıldı, binlerce kayıp verildi, askerlerin büyük bölümü de Ganj Nehri'ni geçmeye çalışırken boğuldu. Bu kritik muharebeyi kaybeden Hümayun da kaçış sırasında boğulma tehlikesi geçirdi, ancak bir kölenin yardımı ile kurtulmayı başardı. Hümayun ordusundan geri kalanlar ile birlikte Agra'ya ulaşmayı başardı. Afganlar, Babürlü topçu birliğini, Hümayun'un hareminden birçok kadını ve çok sayıda ganimeti ele geçirdi. Çavsa yenilgisi ile Kuzey Hindistan'da Babürlü iktidarı temellerinden sarsıldı. Bu büyük zaferden sonra, Şir Han muzaffer bir şekilde Kannevç'e döndü.⁶⁶

⁶⁰ Gülbeden *age*, s. 157-158.

⁶¹ Prasad, *age*, s. 158.

⁶² Sarwani, *age*, s. 373.

⁶³ Bayur, "Hümayun Devri Hakkında Tarihi Özet", s. 60.

⁶⁴ Sarwani, *age*, s. 375-376.

⁶⁵ Mirza Haydar Duğlat, *Tarih-i Reşidi*, Çev: Osman Karatay, Selenge Yayınları, İstanbul 2006, s. 641.

⁶⁶ Malik, *agm*, s. 3462-3463.

Bu savaş sonunda Babür Şah'ın kurduğu devlet derin bir anarşi içerisine girdi. Hümayun tükenmiş ordusunu yeniden teşkil etmek için çalışıyordu, ancak bu hususta kardeşi Kamran'dan gerekli desteği göremedi. Mevcut anarşi ve güvensizlik ortamının yarattığı korku ve telaşla birçok insan göç etmeye başladı.⁶⁷ Hümayun bu zor durum içerisinde ona sadakatsizlik eden kardeşleri ile barışmak zorunda kaldı. Üvey annesi Dildar Begüm'ün çabaları ile Mirza Hindal meselesi çözüldü.⁶⁸

Kannevc Savaşı ve Hindistan'dan Çıkış

Çavsza zaferinin ardından Benares'i ele geçirmiş olan Şir Han kapsamlı bir sefer harekâtı planladıktan sonra, Bahraic, Kannevc, Kara ve Sembel'i de kontrolü altına aldı. Böylece Jamna Nehri'nin kuzey bölgeleri, Bihar'da, Babürlü kontrolünde kalan toprakların kuzeyi ve Himalayalar'dan Gondvana'ya kadar tüm alan Afganlar'ın hâkimiyetine girdi.⁶⁹ Afganlar için bir dönüm noktası olan Çavsza zaferinin ardından Şir Han da "Es-Sultanü'l-Adil Şir Şah" unvanını kullanmaya başladı. Mevcut durumda Bengal'de tutunması zor olan Hümayun'un burada bırakmış olduğu kuvvetleri ortadan kaldırdı. Böylece Hindistan'daki Afganların lideri haline gelmiş olan Şir Han, Sur Devleti'ni kurdu.⁷⁰

Şir Han gün geçtikçe Agra'ya yaklaşmaktaydı. Bu, tüm saltanat ailesi için ciddi bir tehdit oluşturuyordu, ancak Hümayun ve Kamran nasıl yol haritası izleyecekleri konusunda anlaşmazlık içerisindeydiler.⁷¹ Aynı zamanda Mirza Kamran'ın devam eden hastalığı ciddi bir hal aldı. Hümayun kardeşi Kamran'ı vekil olarak Agra'da bıraktı ve Kannevc'e doğru ilerledi.⁷² Hümayun, diğer kardeşleri Askeri ve Hindal ile Agra'nın 240 kilometre doğusundaki Şir Han ile karşı karşıya geldi. Hümayun yüz bin atlı ile birlikte Kannevc yakınında kamp kurdu. Şir Han ise elli bin kişiden oluşan ordusu ile muharebeye hazırlanmaktaydı.⁷³ 17 Mayıs 1540'da meydana gelen Kannevc Muharebesi'ni de Şir Han kazandı. Hümayun ve kardeşleri hızla Agra'ya geri döndüler. Ancak Şir Han tehdidinden dolayı burada duramayarak Lahor'a çekilmek zorunda kaldılar. Böylece Panipat Savaşı'nda mağlup olan Afgan Ludi Devleti'nin yıkılması ile Türkler'e geçen hâkimiyet, Kannevc Muharebesi ile yeniden Afganlar'ın oldu. Hindistan'daki Afganlar'ın tek lideri olan Şir Han, Sur Devleti'ni Babürlü Devleti'nin yıkıntıları üzerine inşa etmiş oluyordu.

Hümayun, Kamran'ın bu savaşta komutan olarak yerini almasına izin vermemesinin pişmanlığını yaşamaktaydı. Hümayun'un Kannevc Savaşı'ndaki başarısızlığına sebep olan bir diğer faktör de acele ile toplanan ordunun deneyimsizliği idi. Zaferler kazanmış olan tecrübeli askerlerin bir kısmı ordudan ayrılmış ve birçoğu ise doğu seferi ile Çavsza Savaşı'nda hayatlarını kaybetmişlerdi. Bazıları ise Lahor'a giden Kamran'a eşlik etmişlerdi. Kannevc'de savaşan tecrübesiz askerler bir zafer elde edememişlerdi. Savaşın kaybedilmesinde diğer bir sebep de muharebe öncesi ordunun konumlandığı arazinin Babürlü kuvvetleri için dezavantaj yaratması idi.⁷⁴ Kannevc'deki hezimetin sonrasında Hümayun Lahor'a çekilirken Agra ve Delhi zaman kaybı olmadan Şir Han tarafından işgal edildi.

Babür Şah önderliğindeki Türkler'in Kuzey Hindistan'da Afgan Ludiler'i mağlup ederek kurdukları hâkimiyet fazla uzun sürmedi ve Kannevc Savaşı sonrasında bu coğrafyada iktidar

⁶⁷ Bıyıkay, *age*, s. 51.

⁶⁸ Gülbeden, *age*, s. 162.

⁶⁹ S. K. Banerji, *Humayun Badshah*, Oxford University Press, London 1938, s. 220.

⁷⁰ Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi Gurkanlı Devletinin Büyüklük Devri (1526-1737)*, s. 46.

⁷¹ Malik, *agm*, s. 3463.

⁷² Gülbeden, *age*, s. 163.

⁷³ Malik, *agm*, s. 3463.

⁷⁴ *Agm*, s. 3463-3464.

yeniden Afganlar'a geçti. Babürlüler için büyük bir kaos oluşturan bu ortamda Hümayun Agra'ya dönmeyi başardı, ancak burada kalamayarak Lahor'a çekilmek durumunda kaldı.⁷⁵ Babürlüler için bir Fetret Devri'nin başlangıcı sayılan bu tarihten itibaren Hümayun, tahtını geri kazanmak için yaklaşık 15 yıl sürecek olan zorlu kazaklık hayatına büyük bir inanç ve azimle çıktı.⁷⁶

Sonuç

Kuzey Hindistan'ın büyük bölümünü fethederek Babürlü Devleti'ni tesis eden Babür Şah'ın, oğlu Hümayun'a bıraktığı bu yeni devletin ciddi sorunları olduğunu görmekteyiz. Devlet hem iç hem de dış düşmanlar tarafından tehdit edilmekteydi. Öncelikle bölgedeki Afganlar ve Racputlar'ın tam olarak güçlerinin kırılmamış olduğunu söylemek gerekir. Hümayun'un uğraşması gereken bu meselelerin yanında kardeşlerinin yarattığı problemler de onun hükümdarlığının ilk döneminde vereceği zorlu sınavlardan birisi oldu. Onun ülkedeki iktidarını sağlamlaştırmak için giriştiği mücadeleye bu durumun olumsuz tesirleri olduğunu görüyoruz.

Afganlar'ın Hindistan'da Babür Şah'a kaybettikleri iktidarlarını bu genç padişah zamanında geri kazanmak için büyük bir azimle çabaladıklarını söylemek gerekir. Bu mücadelede Hümayun'un rakibi ise Afgan lider Şir Han oldu. Usta bir stratejist olan Şir Han, Hümayun'a karşı girişeceği mücadelede zamanlamaya çok dikkat etmiş, onu ustaca manevralarla oyalamıştı. Hümayun'un Çunar kuşatmasını nihayete erdirememesi ve Şir Han ile anlaşma yoluna gitmesi gelecekteki sıkıntılara perde aralamıştı. Zira bu kurgan alınmış ve Şir Han'ın doğudaki gücü kırılmış olsaydı, Hindistan'daki Babürlü hâkimiyetinin kesintiye uğramasının önüne geçilebilirdi. Hümayun'un Afganlar'ın oluşturduğu tehlikeyi tam olarak bertaraf etmeden Gücerat seferine çıkması da onun iktidarı dönemindeki önemli kırılma anlarından birisiydi. Bu sefer başarı ile sonuçlansa da Gücerat ve Malva bölgesinde kalıcı olunamamıştı. Şir Han bu sefer sırasında kendisine dayanak haline getirdiği Bihar'da hâkimiyetini pekiştirmiş ve Afganları tek çatı altında toplamayı başarmıştı.

Hümayun'un ciddiyetini kavradığı Şir Han tehdidini ortadan kaldırmak üzere çıktığı doğu seferinin Çunar Savaşı öncesi orduyu yıprattığını söylemek gerekir. Ayrıca Hümayun'un kardeşleri ve diğer mirzaların çıkardığı sorunlar ile uğraşmasının da Afganlar'a karşı doğru adımları atmasının önüne geçtiği yadsınamaz bir gerçektir. Ayrıca o, bu tür isyan girişimlerine karşı oldukça bağışlayıcıydı. Askeri ve Hindal'ın yarattığı sorunlar özellikle Dildar ve Gülbeden Begümler'in de çabaları ile çözüme kavuşsa da Mirza Kamran'ın Hümayun'a karşı tutumunun hiçbir zaman olumlu olmadığı görülmektedir. Devlet içerisinde bir bütünlüğün sağlanamadığı bu ortamda yapılan Çavsa (1539) ve Kannevç (1540) muharebeleri kaybedilmişti. Böylece Afganlar Hindistan'da takriben 15 yıl önce kaybettikleri iktidarlarını geri kazanmayı başarırken, Babürlüler için fetret devri başlamıştı.

⁷⁵ Bıyıktay, *age*, s. 51.

⁷⁶ Burn, *age*, s. 37.

KAYNAKÇA

- ABAY, Gülseren Halıcı, *Hindistan'da Kalıcı Türk İzleri (1542-1566)*, (Ankara Üniversitesi, S.B.E Doğu Dilleri ve Edebiyatları (Urdu Dili ve Edebiyatı) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1995.
- AFTABACHI, Jauher, *Tezkereh Al Vakiat*, tr: Charles Stewart, Printed for the Oriental Translation, London 2009.
- AHMAD, K. Nizamuddin, *The Tabaqat-i-Akbari*, C.II, tr. B. De, M.A., I.C.S, The Royal Asiatic Society, Calcutta, 1936.
- Al-Badaoni, *Muntakhabu-t-Tawarikh*, C.I, tr: G. S. A. Ranking, Renaissance Publishing House, Delhi, 1986.
- BANERJĪ, S. K., *Humayun Badshah*, Oxford University Press, Londra 1938.
- BAYUR, Y. Hikmet, *Hindistan Tarihi: Gurkanlı Devleti'nin Büyüklük Devri*, C.II, TTK Yayınları, Ankara 1947.
- BIYIKTAY, Halis, *Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu*, TTK Yayınları, Ankara 1991.
- BURN, S. Richard, *The Cambridge History of India*, C.IV, Cambridge University Press, Cambridge 1937.
- DUĞLAT, Mirza Haydar, *Tarih-i Reşidi*, Çev: Osman Karatay, Selenge Yayınları, İstanbul 2006.
- Ebü'l-Fazl el-Allami, *The Akbarnama of Abu-l Fazl*, C.I, tr: H. Beveridge, Ess Esss Publications, Delhi 1987.
- ERSKINE, William, *A History of India Under the Two First Sovereigns of the House of Taimur, Baber and Humayun*, C.II, Longman, Brown, Green and Longmans, Londra 1854.
- GALİP, Mübarek, *Hindistan'da Türkler*, Haz.: Saadettin Y. Gömeç, Berikan Yayınevi, Ankara 2013.
- GRENARD, Fernand, *Babur*, Çev: Orhan Yüksel, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.
- GÜLBEDEN, *Hümayunname*, 2. Baskı, Çev: Abdürrap Yelgar, TTK Yayınları, Ankara 1987.
- KONUĞU, Enver, "Babürlüler; Hindistan'daki Temürlüler", *Türkler*, C.VIII, Ankara 2002, ss. 744-760.
- KULKE, Herman ve Dietmar Rothermund, *Hindistan Tarihi*, Çev: Müfit Günay, İmge Kitapevi, Ankara 2001.
- MALIK, Khalid, "Humayun's Struggle with the Rising Powers of Northern India", *Scholarly Research Journal for Humanity Sciences & English Language*, C.3/14, Şubat-Mart 2016, ss. 3455-3474.
- ÖZCAN, Azmi, "Câgîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.VII, 1993, ss. 11-12.
- ÖZCAN, Azmi, "Şir Şah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.XXXIX, İstanbul 2009, s. 179.

- PRASAD, Iswari, *The Life and Times of Humayun*, Orient Longman Ltd, Calcutta 1955.
- QANUNGO, Kalikaranjan, *Sher Shah and His Times*, Orient Longmans Ltd, Calcutta 1965.
- REICHERT, Alien, *The Life of Nasir ud Din Muhammad Humayun*, An Honors Thesis (HONRS 499), Muncie 1992.
- RICHARDS, John, F., *The New Cambridge History of India; The Mughal Empire*, Cambridge University Press, New York 1993.
- SARWANI, Abbas K., *Tarikh-i-Ser Sahi*, tr: Brahmadeva P. Ambashthya, K. P. Jayaswal Research Institute, Patna 1974.
- SETHI, R. R. ve Vidya Dhar Mahajan, *Mughal Rule in India*, S. Chand & Co. Ltd, Delhi 1957.
- SINGH, Nagendra K., "Humayun", *Encyclopedia of Muslim Biography: India, Pakistan, Bangladesh*, C.II, Delhi 2001, ss. 600-602.
- YİĞİT, H. Çalım, "XVI. Yüzyılda Kandahar", (İnönü Üniversitesi, S.B.E., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 2014.